

Taasko keisarin uudet vaatteet?

Koettu hyvinvointi eurooppalaisessa puntarissa

JUSSI SIMPURA

Riittääkö hyvinvointipolitiikan tavoitteeksi, että julkinen valta tukee talouden hyvää toimintaa ja turvaa sen avulla ja sen lisäksi väestön toimeentuloa, työllisyyttä, asumista sekä sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluja, ja vieläpä niin, että tuloerot pysyvät kohtuullisina? Näinhän varsinkin Pohjoismaissa on pitkään ajateltu: objektiivisesti mitattavat olot ovat hyvinvoinnin perusta ja hyvinvointipolitiikan kohde, ja hyvinvointi siis koostuu itse kunkin käytettävissä olevista voimavaroista eli resursseista. Vaihtoehdoksi olisi tarjolla esimerkiksi sellainen hyvinvointipolitiikka, jossa otetaan huomioon se, mikä ihmisistä itsestään tuntuu riittävältä ja kohtuulliselta hyvinvoinnilta ja mikä ei. Tämä vaihtoehto on 2000-luvulla kiinnostanut tutkijoita ja myös poliitikkoja eri maissa, tunnetuimpana esimerkkinä Ison-Britannian nykyhallitus. Ihmisten tyytyväisyys olisi silloin hyvinvointipolitiikan onnistumisen mitta.

Tässä katsauksessa kuvataan eräitä ajankohtaisia eurooppalaisia ja maailmanlaajuisiakin ponnisteluja koetun hyvinvoinnin käsitteen selkeyttämiseksi, koetun hyvinvoinnin mittaamiseksi sekä koetun hyvinvoinnin asemaa korostavan hyvinvointipolitiikan kehittämiseksi. Samalla tuodaan esiin koettua hyvinvointia ja sen varaan rakentuvaa politiikkaa ja mittausyrityksiä kohtaan tunnettuja epäilyjä.

Suuntana onnellisuuspolitiikka?

Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestäväää Suomea oli Juho Saaren (2012a) vuoden 2012 alkupuolella julkaistun satasivuisen katsauskirjan otsikko. Saari on täydentänyt katsaustaan vuoden 2012 lopulla julkaistulla artikkelilla *Tarvitaanko onnellisuuspolitiikkaa?* (Saari 2012b). Hänen välipäätelmänsä loppuvuodesta 2012 on:

”Sellainen politiikkamalli, jossa resurssipohjaiset ja koettuun hyvinvointiin tukeutuvat politiikat nähtäisiin toisiaan tukevinä, on vielä pohtimatta”.

Juho Saaren rinnalla toinen suomalainen onnellisuuspolitiikan kysymysten aktiivinen pohtija on SITRAssa vaikuttava Timo Hämäläinen. Hänen toimittamansa teos *New Theories and Policies for Well-being* (Hämäläinen 2013a [ilmestyy]) sisältää monien kirjoittajien näkemyksiä koetun hyvinvoinnin (ja koetun terveyden) käsitteen varaan rakentuvan politiikan mahdollisuuksista. Hämäläisen oma kiinnostus koskee erityisesti hyvinvointiteorian laajentamista kokonaisuudeksi, joka kattaa niin ”objektiivisen” kuin ”subjektiivisen” hyvinvoinnin (Hämäläinen 2013b [ilmestyy]). Hänen peruskäsitteensä on ihmiselämän koossapysyvyys eli koherenssi – elämän hallittavuuden, ymmärrettävyyden ja mielekkyyden tuntemusten muodostama kokonaisuus (vrt. Hämäläinen 2009).

Suomessa on vuosina 2011–2012 ilmestynyt suuri joukko muutakin onnellisuutta ja koettua hyvinvointia koskevaa kirjallisuutta (esim. Ervasti & Saari 2011; Rajas 2011; Törrönen 2012; Mattila & Aarninsalo 2012; Onni karkaa aina käsistä 2012). Tämä onnellisuustutkimuksen toinen aalto on lyönyt paljon ensimmäistä, 2000-luvun alkuvuosien aaltoa korkeammalle. Tyrskyt eivät kuitenkaan roisku vielä kaikkialle: esimerkkinä syksyllä 2012 ilmestynyt talouspolitiikan kansantajuinen kokonaisuus (Korkman 2012), joka ei lainkaan mainitse koetun hyvinvoinnin kysymystä.

Vaikka Bhutan on maailmalla tullut tunnetuksi ensimmäisenä maana, joka on nostanut onnellisuuspolitiikan hyvinvointipolitiikkansa johtotähteksi (ks. Saari 2012b), ovat Iso-Britannia ja sen nykyhallitus käynnistäneet kenties merkit-

tävimmän kokeilun hyvinvointipolitiikan suuntaamiseksi uudelleen. Sen politiikan tausta-ajatuksena on, että ihmisten ”todellinen hyvinvointi” koostuu muusta kuin aineellisista resursseista ja että ihmiset itse omilla paikallisyhteisöissään tietävät parhaiten, miten tavoitella hyvinvointia. Tämän vuoksi etsitään esimerkiksi BKT:n tilalle parempia, myös koetun hyvinvoinnin tavoittavia hyvinvointimittareita (ks. esim. Bkt ja kestävä hyvinvointi, 2011). Poliittisena tavoitteena on myös antaa ihmisille itselleen, perheille ja yhteisöille enemmän vapautta ja vastuuta haluamansa hyvinvoinnin tavoittelussa. Tämän politiikan kriitikot voivat tietysti silloin sanoa, että valtiolta samalla haluaa vähentää omaa vastuutaan kansalaisten hyvinvoinnista. Ison-Britannian kokeilun tulokset ovat muutaman vuoden kuluttua arvioitavissa.

Ison-Britannian hallitus on käynnistänyt politiikkansa tueksi monivuotisen koetun hyvinvoinnin mittausspinnituksen.¹ Sen ensimmäisiä tuloksia julkistettiin kesällä 2012 (ONS 2012). Onnellisuuspolitiikan epäilijät saivat tuloksista ilokseen havaita, että koetun hyvinvoinnin vaihtelu Isossa-Britanniassa oli yhteydessä ennen kaikkea resursseihin: työhön, tuloihin, asumiseen, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin, varsinkin parisuhteeseen. Toistaiseksi näyttäisi siis siltä, että Isossa-Britanniassakin varmin tapa tuottaa onnea onnettomille on löytää työtä työttömille, rahaa rahattomille, asuntoja asunnottomille, terveyttä sairaille ja pareja parittomilla. Muut kuin viimeinen näistä ovat kaikki resurssipohjaisen pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan toimintaohjelmassa.

Miten koettua hyvinvointia mitataan: OECD, EU ja Euroopan maiden asian-tuntijat aktiivisina

Kävipä politiikkakokeiluissa miten tahansa, koetun hyvinvoinnin mittaamisen kehittäminen on näkyvästi sekä OECD:n että EU:n asialistalla. OECD on valmistellut ohjeistavia suuntaviivoja koetun hyvinvoinnin mittaamisesta (OECD Guidelines on the Measurement of Subjective

Well-being), ja ne lienevät valmistumassa lopullisesti vuoden 2012 aikana. Suuntaviivojen taustana on 1990-luvulta voimistunut tutkimus koetun hyvinvoinnin ulottuvuuksista ja sitä määrittävistä tekijöistä. Näiden pohjalta OECD on valinnut lähtökohdakseen kolmen ulottuvuuden mallin. Koettu hyvinvointi koostuu elämään tyytyväisyydestä (itse arvioituna) sekä kahdesta hyvinvointiin liittyvästä ”tuntemuksesta” (*affect*): positiivisissa tuntemuksissa kartoitetaan itse arvioitua onnellisuutta, iloa ja tyydytystä, negatiivisissa surua, vihaa, pelkoa ja ahdistusta. Keskustelussa on ehdotettu näiden lisäksi neljättäkin ulottuvuutta, joka koskisi sitä, missä määrin ihmiset kokevat eläneensä tai elävänsä oman käsityksensä mukaista ”hyvää elämää”. Tämä myös ”kukoistukseksi” kutsuttu ulottuvuus on nyt jäämässä OECD:n suosituksen ulkopuolelle.

OECD on testannut suosittelunsa mittausmallin toimivuutta ja sen käyttökelpoisuutta hyvinvointipolitiikka koskevien suositusten muotoilussa käyttämällä gallup-yhtiöiden keräämää maailmanlaajuista aineistoa testimateriaalina (OECD 2012). Raportissa selvitetään ensin, minkälaiset taustatekijät vaikuttavat koetun hyvinvoinnin vaihteluun. Sitten tutkitaan, onko tämä vaihtelu erilaista eri väestöryhmissä. Lopuksi selvitetään parilla esimerkillä, millaisilla hyvinvointipoliittisilla toimilla olisi selkeää vaikutusta koettuun hyvinvointiin. Tulokset olivat samansuuntaisia kuin monissa aikaisemmissa tutkimuksissa. Koettuun hyvinvointiin vaikuttavat taustatekijät ovat tuttuja elämäntilanteeseen ja resursseihin liittyviä seikkoja, niiden vaikutuksissa oli jonkin verran eroja väestöryhmien välillä, ja jää epäselväksi, mikä on eri taustatekijöiden vaikutus toisiinsa ja toistensa kautta lopulta koettuun hyvinvointiin. Työsuhdeturvaa, työttömyyskorvausten tasoa ja terveydenhuollon asiakasmaksuja koskevat esimerkit taas osoittivat, että tämäntyyppisillä politiikkatoimilla oli vaikutusta koettuun hyvinvointiin, mutta vaikutukset toteutuvat monimutkaisia polkuja pitkin. Tulokset ovat hyvin samanlaisia kuin vastaavat ”objektiivista”, resurssipohjaista hyvinvointia koskevat tulokset. EU on OECD:n rinnalla toinen aktiivinen kansainvälinen toimija hyvinvoinnin mittaamisen uudistamisessa. EU-pyrkimysten lähtöpaalu oli EU:n komission tiedonanto *GDP and beyond* (2009). Kansainvälisellä puolella sen rinnalle asettuvat niin sanotun Stiglitzin komission raportti yhteiskunnallisen edistyneen mittaamisesta

¹ Lisätietoja hankkeen taustoista löytyy esim. Wikiprogress-sivustolta: www.wikiproggress.org/index.php/UK_to_Measure_Happiness_-_Media_Review.

(Stiglitz & al. 2009; myös esim. Simpura 2009) ja OECD:n ”Better Life Initiative”², jonka osia edellä mainitut muutkin OECD-toimet ovat.

Niin on, jos siltä tuntuu: ponnistuksia koetun hyvinvoinnin mittaamiseksi

EU:n ja OECD:n toimet ovat johtaneet jo lukuisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Italiassa oli huhtikuussa 2012 koolla joukko hyvinvointimittauksen asiantuntijoita pohtimassa koetun hyvinvoinnin mittaamista. Kokoontuminen oli osa EU-rahoitteista Eframe-hanketta, jonka *Social Reporting* -osatehtävään hyvinvoinnin mittaaminen kuuluu.³ Koordinoijana on saksalaisessa GESIS-instituutissa toimiva professori Heinz-Herbert Noll.⁴ Asiantuntijakokouksen esityksiä julkaistaan Social Indicators Research (SIR) -lehdessä 2013. ”Sosiaalinen raportointi” tarkoittaa vuosittaista tai muuten säännöllistä ja tiheää tutkimukseen perustuvaa katsausten laatimista väestön hyvinvoinnista ja elinoloista. Sitä harjoitetaan erimuotoisena useassa Euroopan maassa.

Italian asiantuntijakokouksessa kuultiin EU:n suunnitelmista: vuonna 2013 on EU-SILC -tutkimuksessa koettua hyvinvointia koskeva erillismoduli, ja on keskusteltu myös suppeasta jatkuvaluonteisemmasta tiedonkeruusta (ks. myös Sauli 2011; Kallio-Peltoniemi 2012). OECD:n mittaamishdotusta mukailevia kokeiluja on Isossa-Britanniassa ja Italiassa.⁵ Omaperäisiä kokeiluja koetun hyvinvoinnin tavoittamiseksi on muun muassa Ranskassa, jossa on rakennettu pitkittäistutkimusta samojen henkilöiden koetun hyvinvoinnin seuraamiseksi. Siellä on myös lisätty koetun hyvinvoinnin kysymyksiä ajankäyttötutkimuksiin tiedustellen erityyppisistä toiminnoista, kuinka mieluisilta ne tuntuivat. Tulosten mukaan ”miellyttäviä hetkiä” (Ricroch 2011) tarjoavat musisointi, tanssiminen, kävely, viihde, kulttuuri, pelit ja kyläily. Vähiten mieluista olivat äänestämisen, kansalaistoiminta ja osallistuminen vapaaehtoistyöhön. Koetun hyvinvoinnin edistämisen aineksia!

2 ks. www.oecd.org.

3 ks. <http://eframeproject.eu>

4 ks. www.gesis.org

5 ks. www.nationalwell-being@ons.uk ja www.misure-debenessere.it

Millaista raportoitua tietoa koetusta hyvinvoinnista Euroopan maissa?

Sosiaalisen raportoinnin aktiivimaissa koetun hyvinvoinnin kysymykset ovat jo päässeet muutamassa harvassa tapauksessa mukaan yleisluontoisiin hyvinvointiraportteihin. *Ison-Britannian* mittaamiskokeilu, joka jo mainittiin, edennee vähitellen sikäläiseen tunnettuun *Social Trends* -raporttisarjaan. Toistaiseksi tietoja koetusta hyvinvoinnista ei siellä ole. Italiassa on vastikään julkaistu jo 44. kerran ilmestynyt vauhdikas hyvinvointikatsaus *Social Picture and Trends 2010*. Siinä on värikkäitä luonnehdintoja Italian olojen kehityksestä ja myös koetusta hyvinvoinnista, mutta ei vielä kovin systemaattista katsausta. Myös *Ranskan* säännöllisessä hyvinvointiraportissa *Rapport social* (vrt. Alboye & al. 2010) on vasta hajanaisia tietoja kootusta hyvinvoinnista.

Espanjassa oli juuri ennen tämänhetkistä kriisiä julkaistu laaja elämänlaaturaportti (Bericat & Camarero 2011), joka sisältää katsauksen koettuun hyvinvointiin. Siinä on myös kansainvälistä vertailutietoa: ennen kriisiä espanjalaiset näyttivät olleen EU-keskitasoa onnellisempia, tyytyväisempiä ja omasta mielestään terveempiä. *Sveitsissä* on vuodesta 2000 alkaen julkaistu neljän vuoden välein hyvinvointiraportteja; niihin sisältyy myös joitakin tietoja koetusta hyvinvoinnista (ks. Swiss Social Report 2012). *Saksassa* on suuri määrä erilaisia tietolähteitä, joita on koottu yhteen muun muassa GESIS-instituutin⁶ tietopalveluun ja Saksan liittopäivien tietopalvelun tuoreeseen kirjallisuuskatsaukseen *Wachstum, Wohlstan, Lebensqualität* (2012).

Hollannissa julkaistaan kahden vuoden välein raportti *The Social State of the Netherlands*. Uusimmassa raportissa (Bijl & al. 2012) on myös lyhyt luku hollantilaisten arvioista elämäntilanteestaan, onnellisuudesta ja elämänlaadusta. Hollantilaiset ovat sen mukaan yleisesti ottaen onnellisia, ja – kuten useimmissa muissakin maissa – sitä onnellisempia, mitä parempi työ, palkka ja koulutus heillä on. Raportin tiedot ovat pääosin vuodelta 2010, joten talouskriisin vaikutukset eivät siinä vielä näy täydellä painolla. Mutta raportin loppusivuilla varoitetaan jo tulevasta talouskriisin, kansainvälisen kaupan vaikeuksien ja luonnonvarojen ehtymisen varjosta: ”Tapa, jolla

6 ks. www.gesis.de

hollantilaisten nykyinen vauraus tuotetaan, on kasvava uhka tulevien sukupolvien vauraudelle”.

Pohjoismaissa ei ole vielä suuremmin lämmitetty sen paremmin koetun hyvinvoinnin mittaamiselle kuin yleisluontoisesta sosiaalisesta raportoinnista. Ruotsissa tosin sosiaalishallitus julkaisee *Social Rapport* -sarjaa, joka keskittyy kuvaamaan erityyppisiä sosiaalisia ongelmia ja niiden esiintymiseen vaikuttavia seikkoja (Sociala förhållanden..., 2010). Suomessa lähimmäksi sosiaalisen raportoinnin otetta tulee THL:n julkaisema Suomalaisten hyvinvointi -raporttisarja. Sen viimeisimmässä laitoksessa (Vaarama & al. 2010) on laaja osuus koetusta hyvinvoinnista.

”Keisarin uudet vaatteet” – vai lunastaako koetun hyvinvoinnin mittaamisen lupauksensa?

OECD-mallisissa koetun pääoman mittaamiskokeiluissa kartoitetaan lähinnä tuntemuksia elämänmittaisista ja viimeaikaisista onnistumisista ja epäonnistumisista sekä tulevaisuudenodotuksista. Tällainen mittaus ja siihen perustuva seuranta muistuttavat arvopaperimarkkinoita. Odotukset ja niiden täyttyminen tai täyttymättä jääminen merkitsevät siinä maailmassa enemmän kuin niin sanottu reaali talous. Samalla tavalla koettu hyvinvointi koskee odotuksia ja toiveita enemmän kuin sitä, mitä jo on saatu tai tehty. Elämänodotuksia koskeva tieto on tietysti yhtä ”todellista” kuin elinoloja koskeva tieto, jos ihmi-

set tekevät päätöksiä odotustiedon varassa. Ja voi tietysti uskoa, että näinhän monet tekevät! Koetun hyvinvoinnin nousu asialistalle asettaa poliitikot vaikeaan tilanteeseen: miten estää ihmisten odotuksia nousemasta niin korkealle, etteivät ajoittain väistämättä vastaan tulevat taantumat romahduttaisi hyvinvointikokemusta?

Koetun hyvinvoinnin mittaamisinnostus on myös yritys lunastaa lupaus siitä, että voidaan kehittää parempia hyvinvointimittoja kuin perinteiset BKT ja aineellisten elinolojen mittarit. Ajatellaan kuten vaikkapa Ison-Britannian hallitus, että koettu hyvinvointi on jotenkin ”todellisempaa” kuin eloton aineellinen hyvinvointi. Kevään 2012 asiantuntijakokouksen keskusteluissa koetun hyvinvoinnin mittauksen antamiin mahdollisuuksiin otettiin varovainen kanta: ne tuskin yksin ovat riittävä hyvinvointimittari, mutta voivat kyllä hyödyllisesti täydentää tähänastisia mittareita.

Jos koettu hyvinvointi nyt huudettaisiin keisariksi ja onnellisuuspolitiikan airuet kulkisivat kruunajaiskulkueen kärjessä, on juhlamenojen ohjaajan hyvä muistaa, että vielä ei tiedetä varmasti, onko keisarilla uusia vaatteita. Sen selvittämiseksi on vielä odotettava vähintään useita vuosia, jotta nähdään, kehittyvätkö koetun hyvinvoinnin mittarit käyttökelpoisiksi ja onnistuuko koetun hyvinvoinnin varaan rakennettu hyvinvointipolitiikka. Ensimmäinen näytön paikka on jo muutaman vuoden päästä Iссossa-Britanniassa.

KIRJALLISUUS

- Albouy, Valérie & Godefroy, Pascal & Lollivier, Stefan: Measuring quality of life. In: France, portrait social. Paris: Insee, 2010.
- Bericat Alastuey, Eduardo & Camarero Rioja, Mercedes (eds.): La calidad social en Andalucía, España y Europa. Madrid: Biblioteca Nueva, 2011.
- Bkt ja kestävä hyvinvointi. Yksi luku ei riitä suomalaisen yhteiskunnan tilan kuvaamiseen. Julkaisuja 12/2011. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2011.
- Bijl, Rob & Boelhouwer, Jeroen & Cloin, Mariëlle & Pommer, Evert (eds.): The Social State of the Netherlands today. Summary. The Hague: The Netherlands Institute for Social Research (SCP), 2012.

- Ervasti, Heikki & Saari, Juho: Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari (toim.): Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 2011.
- GDP and beyond. Euroopan komissio, 2009. www.beyond-gdp.eu (luettu 16.11.2012)
- Hämäläinen, Timo: Yhteiskunnallinen murros ja henkinen hyvinvointi. Tiedepolitiikka 34 (2009): 4, 43–57.
- Hämäläinen, Timo (ed.): New Theories and Policies for Well-Being. London & Helsinki: New Economics Foundation & SITRA, 2013a (ilmestyy).
- Hämäläinen, Timo: In Search of Coherence: Sketching a Theory of Sustainable Well-being. Teoksessa Hämäläinen, Timo (ed.): New Theories and Policies for Well-being, 2013b (ilmestyy)

- Kallio-Peltoniemi, Merja: EU-SILCin 2013 subjektiivista hyvinvointia mittaavan modulin testaus. Lomaketestauksetsarja 2/12. Helsinki: Tilastokeskus, 2012.
- Korkman, Sixten: Talous ja utopia. Jyväskylä: Docendo, 2012.
- Mattila, Antti S & Aarninsalo, Pekka: Onnentaidot: Kohti hyvää elämää. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 2012.
- OECD: What makes for a better life? The determinants of subjective well-being in OECD countries. Evidence from the Gallup World Poll. Paris: OECD, 2012.
- Onni karkaa aina käsistä. Poliitikot väärällä asialla. Suomentanut Marja-Liisa Helenius. Helsinki: Libera, 2012.
- ONS: Measuring National Well-being: Summary of proposed domains and measures, Office for National Statistics, 2012. www.ons.gov.uk (luettu 16.11.2012)
- Raijas, Anu: Arjen hyvinvointi. Teoksessa Juho Saari (toim.): Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 2011.
- Ricroch, Layla: Les moments agréables de la vie quotidienne. Insee Première 1378, 2011.
- Saari, Juho: Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestävää Suomea. Julkaisuja 1/2012. Helsinki: Kalevi Sorsan säätiö, 2012a.
- Saari, Juho: Tarvitaanko onnellisuuspolitiikkaa? Hyvinvointikatsaus 23 (2012b): 4, 2–8.
- Sauli, Hannele: Koettu hyvinvointi osaksi elinolotutkimusta. Hyvinvointikatsaus 22 (2011): 1.
- Simpura, Jussi: Stiglitzin komissio paaluttaa yhteiskuntien edistyksen ja hyvinvoinnin mittaamisen tämän päivän maailmaan. Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009): 5, 554–559.
- Sosial Picture and Trends 2010. Italy Today. Censis Report. Milano: Francoangeli, 2011.
- Sociala förhållanden och välfärd i Sverige. Social rapport 2010 i sammandrag. Stockholm: Socialstyrelsen, 2010.
- Stiglitz, Joseph E. & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, 2009. http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf (luettu 16.11.2012)
- Swiss Social Report 2012. Lausanne: FORS, 2012.
- Törrönen, Maritta: Onni on joka päivä. Lapsiperheiden arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus, 2012.
- Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: THL, 2010.
- Wachstum, Wohlstand, Lebensqualität. Deutscher Bundestag, 2012. <http://www.bundestag.de> (luettu 16.11.2012)